

cohorta urbană, listele centurionilor și tribunilor (cu funcțiile anterioare și posterioare misiunii respective) ș.a. Aceste tabele sînt de un real folos pentru cititorul care dorește să ia contact imediat cu datele cele mai importante cuprinse în capitolul respectiv.

Studiului i se adaugă un bogat *supplementum epigraphicum* (p. 92—184), împărțit, după sursă și importanță, în trei categorii de documente epigrafice : 1. după CIL și Dessau, 2. varia, 3. inscripții care se referă indirect la lucrare. Acest *supplementum*, în afară de faptul că asigură susținerea documentară a studiului, oferă cercetătorilor și posibilitatea de a reflecta asupra unor alte aspecte legate de cohortele urbane, fie că este vorba de chestiuni de ordin prosopografic, unde poate că s-ar mai putea încă aduce completări, fie că s-ar încerca realizarea și a altor referiri la viața politică și militară a imperiului, atît la Roma, cit, mai ales, în provincii.

Cartea se încheie cu *Indices*, care cuprind : *nomina, cognomina, munera militaria, origines*.

Lucrarea prezentată este valoroasă prin faptul că adună toată documentația privitoare la subiectul tratat, și printr-o serie de încheieri la care ajunge autorul. Fiind excelent organizată, facilitează cercetătorilor posibilitatea de a lua contact cu datele concrete și în același timp interpretate despre fiecare aspect legat de subiect. Totodată, se oferă și posibilitatea de a porni noi studii, tangente cu problemele discutate în lucrare. Oricum, metoda folosită în cercetare, în dispunerea materialului, în alcătuirea tabelelor sintetice, poate fi luată drept model și pentru studierea altor aspecte din istoria Imperiului roman, chiar dacă ar fi vorba de subiecte total diferite, dar care s-ar lega într-o unitate pe baza aceleiași categorii de documente, adică inscripțiile și textele literare.

A. Aricescu

GÉZA ALFÖLDY, *Die Legionslegaten der Römischen Rheinarmeen*, în *Epigraphische Studien*, 3, Böhlau Verlag, Köln — Graz, 1967, 139 p.

Lucrarea pe care încercăm s-o prezentăm se înscrie în tendința actuală de dezvoltare a studiilor prosopografice. Deși subiectul tratat este destul de restrîns, referindu-se doar la una dintre cele mai atent păzite granițe ale Imperiului roman, prin caracterul exhaustiv al cercetării și prin modul de organizare a materialului, lucrarea ar putea constitui o pildă demnă de urmat pentru studierea aprofundată și a altor teritorii periferice ale imperiului, unde activitatea militară n-a fost cu nimic mai prejos decît cea de pe Rin.

Prima parte a lucrării (p. 3—66) cuprinde lista celor 80 de comandanți de legiuni de pe *limes*-ul renan, cerți sau presupuși. Pentru fiecare dintre ei sînt indicate, în primul rînd legiunea comandată în Germania și data la care a îndeplinit această funcție. Apoi, în limita știrilor furnizate de textele epigrafice sau literare, sînt înșirate datele principale privitoare la originea și activitatea respectivului personaj, încheiate cu o trecere în revistă a carierei fiecăruia. La sfîrșitul primei părți, autorul se ocupă de cîteva persoane, care au putut fi considerate comandanți ai legiunilor de pe Rin, respingînd această ipoteză.

Partea a doua a cărții (p. 67—101) se referă la originea și carierele comandanților de legiuni de pe Rin. Comentariile sînt destul de restrînse, intenția autorului fiind de a evidenția cit mai clar toate datele privitoare la : originea legaților, atît din punct de vedere al zonei geografice, cit și al categoriei sociale, funcțiile deținute și modul de avansare pînă la comanda legiunilor, numirea comandanților de legiuni și durata funcționării lor în aceasă calitate, cariera

de după comanda legiunii și timpul scurs pînă să ajungă, eventual, la consulat. Sînt indicate apoi carierele tîrzii ale foștilor comandanți de legiuni, după ce au fost consuli. În sfîrșit, sînt discutate deosebirile la înaintarea în funcție a legaților din diferite legiuni, alți în cariera dinaintea primirii comenzii, cît și în cea de după. Pentru a ilustra cît mai limpede aspectele referitoare la originea și carierele persoanelor în discuție, autorul folosește frecvent tabelele de date, care furnizează cititorului cu ușurință indicațiile principale ce l-ar putea interesa cu privire la o anumită persoană sau la o anumită carieră. Astfel, la p. 67—72, este dat tabelul originii celor 80 de comandanți ai legiunilor de pe Rin. La p. 75 este dată lista celor șapte comandanți care mai înainte fuseseră tribuni militari tot în armatele din Germania. La p. 78 sînt notați cei nouă legați de pe Rin, care anterior avuseseră comanda altei legiuni. La p. 85—87 este dat tabelul comandanților legiunilor, cu durata îndeplinirii funcției respective. La p. 92—95 sînt înșiruiți comandanții de legiuni (33 la număr) care au ajuns ulterior la consulat, trecînd, de obicei, prin 1—2 funcții pretorice. Pe baza datelor concrete, analizînd diferitele aspecte puse în discuție în această parte a lucrării, autorul ajunge la încheieri clare și concise în cuprinsul fiecăruia din capitole și subcapitole.

Partea a treia a lucrării (p. 102—115) cuprinde concluziile trase de autor în urma interpretării și clasificării datelor din primele două părți. Perioada istorică discutată este împărțită în trei etape: sec. I, vremea Antoninilor și vremea lui Septimius Severus și a urmașilor săi. Pentru fiecare dintre ele, autorul prezintă situația carierelor și a originii comandanților de pe Rin subliniînd tendințele de schimbare a cursului tradițional, pe măsură ce însemnătatea italicilor scădea în fața impetuozității provincialilor, pe măsură ce *homines novi* erau din ce în ce mai puternici în raport cu nobilii de viță.

Lucrarea se încheie cu două tabele cu caracter mai general. Primul reprezintă compararea datelor funcționării legaților, precizate de autor în studiul său, cu datele pentru aceleași misiuni stabilite anterior de E. Ritterling — E. Groag — A. Stein în *Fasti des römischen Deutschland unter dem Prinzipat* (Wien, 1932). Constatăm că au fost aduse importante precizări și s-au făcut destul de numeroase corectări, fapt care constituie unul din meritele principale ale lucrării prezentate. Al doilea tabel cuprinde o sintetizare a datelor privitoare la legații legiunilor de pe Rin. Sînt indicate pentru fiecare dintre cei 80 de comandanți: originea, funcțiile de dinaintea de comanda legiunii, legiunea comandată și data misiunii, funcțiile îndeplinite pînă la consulat, consulatul, funcțiile ulterioare. Utimele pagini ale cărții sînt ocupate de indici.

Poate că n-ar fi fost nefolositor ca lucrarea să fie însoțită de un *supplementum epigraphicum* și de o listă a textelor autorilor antici citați, dacă nu chiar de o transcriere a pasajelor respective. Este drept că în text sau în aparatul critic sînt redată inscripțiile cele mai importante, în special cele cărora autorul le dă o nouă interpretare, dar punerea la îndemna cititorului a întregii documentații pe care se sprijină lucrarea ar fi contribuit la sporirea datelor de referință pentru cei ce studiază probleme apropiate și ar fi condus la o rotunjire mai deplină a cărții, fără să fie necesar un spațiu prea mare.

Bibliografia citată este bogată, biziindu-se în primul rînd pe autorii cei mai cunoscuți (Ritterling, Groag, Stein, Degraasi, Pflaum ș.a.), fără a fi neglijate și studiile mai restrînse. Totuși, există și unele omisiuni ca, de pildă, lipsa bibliografiei românești privitoare la cariera lui Ti. Plautius Silvanus Aelianus, fapt care duce la prezentarea incompletă a acestui personaj.

În orice caz, lucrarea lui Géza Alföldy are merite incontestabile, prin buna organizare a materialului, ca și prin interpretarea lui, pentru definirea unor importante personalități politice și militare ale Imperiului roman. Am insistat în mod special asupra modului de organizare a lucrării, deoarece el susține cu claritate și consecvență intențiile autorului de a desluși, pînă la cele mai mici amănunte, datele concrete și implicațiile lor cu privire la subiectul tratat.